

Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

УДК 34.342.7

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15241585>

**Особливості міжнародно-правового регулювання обмеження права на
доступ до інформації та свободи вираження поглядів**

Рудник Людмила Іванівна

Кандидат юридичних наук,

Доцент кафедри інформаційного, господарського

та адміністративного права,

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,

Проспект Берестейський, 37, корпус 19,

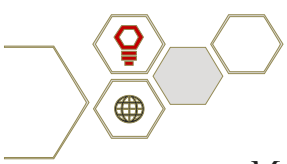
03056, Україна,

Rudnyklyudmyla@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0003-2470-8660>

Прийнято: 06.04.2025 | Опубліковано: 18.04.2025

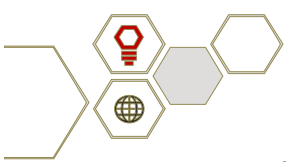
***Анотація.** Метою статті є здійснення комплексного дослідження міжнародно-правових аспектів обмеження права на доступ до інформації та свободи вираження поглядів в умовах сучасних глобальних викликів, таких як цифровізація, інформаційні війни та введення воєнного стану в країні. У статті систематизовано положення низки міжнародних нормативно-правових актів, які використовують для регламентації інформаційних прав людини, а також виокремлено критерії правомірного обмеження цих прав у міжнародному праві, зокрема законність, легітимна мета та необхідність у демократичному суспільстві.*

Методологічну основу дослідження становлять такі методи: аналіз і синтез, порівняльно-правовий, формально-юридичний, а також метод системного підходу. Використано також прецедентну практику Європейського суду з прав людини (рішення у справах Handyside v. United Kingdom, Lingens v. Austria) та позиції Комітету ООН з прав людини як емпіричну базу для з'ясування меж допустимих обмежень. У результаті проведеного дослідження було виявлено низку юридичних колізій, зокрема нечіткість формулювань таких понять, як «національна безпека» та «громадський порядок». Крім того, відсутні уніфіковані підходи до регулювання діяльності цифрових платформ щодо управління контентом, а також не існує міжнародного арбітражного органу, який би забезпечував захист цифрових прав на глобальному рівні. В умовах збройного конфлікту, на прикладі України, обмеження інформаційних прав часто викликані реальними загрозами, проте потребують постійного балансу з принципами прав людини.

У висновках обґрунтовано необхідність прийняття універсального чи регіонального міжнародного нормативно-правового акту, який би кодифікував стандарти обмежень свободи слова, а також висунута пропозиція щодо створення незалежного міжнародного арбітражного органу для захисту цифрових прав. Результати дослідження мають прикладне значення для удосконалення міжнародних механізмів захисту інформаційних прав, а також їх правового регулювання в умовах воєнного та надзвичайного стану.

Ключові слова: *свобода вираження поглядів, право на доступ до інформації, інформаційна безпека, воєнний стан, цифрові права, ЄСПЛ, гібридна війна, інформаційна війна.*

Features of international legal regulation of restrictions of the right on access to information and freedom of thoughts expression

Rudnyk Liudmyla Ivanivna

Candidate of Law,

Associate Professor of the Department of Information, Economic

and Administrative Law,

National Technical University of Ukraine

"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute",

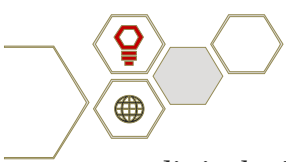
37 Beresteysky Avenue, Building 19,

03056, Ukraine,

Rudnyklyudmyla@gmail.com,

<https://orcid.org/0009-0003-2470-8660>

Abstract. *The purpose of the article is to conduct a comprehensive study of the international legal aspects of restricting the right on access to information and freedom of expression in the context of modern global challenges, such as digitalization, information wars and the introduction of martial law in the country. The article systematizes the provisions of several international regulatory legal acts that are used to regulate human information rights and also identifies the criteria for the lawful restriction of these rights in international law, in particular legality, legitimate purpose and necessity in a democratic society. The following methods are the methodological basis of the study: analysis and synthesis, comparative and legal, formal and legal, as well as the method of the systems approach. The case law of the European Court of Human Rights (decisions in the cases of Handyside v. United Kingdom, Lingens v. Austria) and the positions of the UN Human Rights Committee are also used as an empirical basis for clarifying the limits of permissible restrictions. The results of the study revealed a few conflicts: the vagueness of the terms “national security” and “public order”, the lack of unified standards for digital platforms regarding content moderation, the lack of an international arbitration mechanism for the protection of*

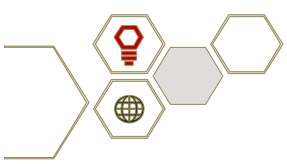
digital rights. In conditions of armed conflict, such as in Ukraine, restrictions on information rights are often caused by real threats but require a constant balance with the principles of human rights.

The conclusions substantiate the need to adopt a universal or regional international regulatory legal act that would codify the standards of restrictions on freedom of speech and put forward a proposal to create an independent international arbitration body to protect digital rights. The results of the study have practical significance for improving international mechanisms for the protection of information rights, as well as their legal regulation in conditions of war and state of emergency.

Keywords: *freedom of expression, right on access to information, information security, martial law, digital rights, ECHR, hybrid war, information war.*

Постановка проблеми. «Право на доступ до інформації» (або, у відповідності із законодавством України, «право на інформацію», яке включає можливість вільного одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів [1]) та свободу вираження поглядів є одним із основоположних прав людини, оскільки в епоху діджиталізації людина не може бути ізольована від навколишнього середовища, не отримувати інформацію, не використовувати її та не вступати в правовідносини, об'єктом яких є вона. Також забезпечення цих прав залишається одним із ключових викликів міжнародного правопорядку. Всі фізичні особи, тією чи іншою мірою, є залученими до інформаційної діяльності, основними видами якої є: створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації [1]. Також важливою ознакою людського життя є можливість задоволення своїх інформаційних потреб.

Приймаючи до уваги той факт, що ці права закріплені у низці міжнародних документів, наприклад, у Загальній декларації прав людини, Європейській конвенції з прав людини та Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, але нині виникає проблема неоднозначного тлумачення і застосування

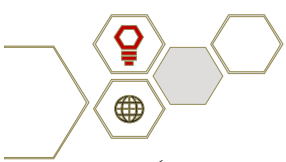

норм, які передбачають можливість обмеження цих прав. Такі обмеження повинні ґрунтуватися на міркуваннях безпеки, боротьбою з тероризмом, дезінформацією чи мовою ворожнечі. Водночас, недосконалість міжнародно-правових механізмів контролю за цими обмеженнями, а також наявність прогалин в національних законодавствах, робить можливим надмірне, та почасти законодавчо необґрунтоване, втручання держав у сферу права на доступ до інформації та свободи вираження поглядів, що може призводити до порушень основоположних прав людини.

Оскільки встановлено стратегічний курс нашої держави на набуття повноправного членства у ЄС і НАТО, то актуальність дослідження зумовлена необхідністю вироблення єдиних підходів щодо прийнятних підстав обмеження права на свободу вираження поглядів та доступ до інформації в міжнародному праві, особливо в умовах надзвичайних ситуацій, гібридних конфліктів, інформаційних війн, введення воєнного стану та цифровізації публічної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В умовах повномасштабної війни в Україні особливої актуальності набуло питання забезпечення прав людини в умовах воєнного стану. За останні роки з'явилася низка наукових праць, присвячених аналізу обмежень прав і свобод людини та громадянина під час воєнного стану, їх правовому регулюванню та аналізу їх відповідності міжнародним стандартам.

При написанні статті було використано низку робіт вітчизняних науковців, зокрема: Х.М. Маркович проводить поділ прав на абсолютні та відносні, однак на нашу думку, доцільно також враховувати практичний аспект реалізації цих прав у цифровому середовищі. На відміну від позиції Тугарової, яка наголошує на пріоритеті національної безпеки, інші автори підтримують дотримання міжнародних стандартів навіть у кризових умовах. Денисенко К.В., Борко І.С., Косов О.М. досліджують особливості реалізації інформаційних прав громадян під час війни, зокрема в цифровому середовищі, а також зазначають, що цифрові права повинні перебувати під особливим захистом в умовах збройного конфлікту

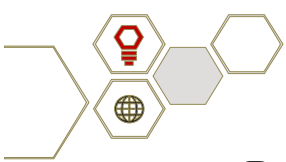

(воєнного стану). Тихомиров О.О. займається вивченням правових меж обмеження інформаційних прав громадян, акцентуючи увагу на необхідності дотримання принципів законності та пропорційності.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень, існують певні прогалини у практичному застосуванні норм міжнародного права щодо прав людини (інформаційних, зокрема) в умовах воєнного стану в Україні. Зокрема, недостатньо дослідженими залишаються питання щодо впливу цифрових технологій на реалізацію та обмеження прав людини під час воєнного стану; механізми захисту прав людини в умовах інформаційної війни та кібератак, визначенні ролі та місця громадянського суспільства у забезпеченні дотримання прав людини під час надзвичайних ситуацій. Моє наукове дослідження спрямоване на заповнення зазначених прогалин шляхом комплексного аналізу національного та міжнародного законодавства, практики його застосування, а також розробки рекомендацій, на основі власних висновків, щодо вдосконалення механізмів захисту прав людини в умовах воєнного стану.

Також варто акцентувати увагу на тому, що серед науковців існують різні підходи до визначення меж обмеження прав людини під час воєнного стану. Наприклад, одні дослідники наголошують на тому, що в умовах війни держава має майже абсолютне право на широке обмеження прав громадян з метою забезпечення національної безпеки. Інші ж, на противагу, зазначають, що необхідно суворого дотримання міжнародних стандартів прав людини, навіть в умовах воєнного стану. Саме ці та інші розбіжності в підходах і потребують подальшого дослідження та вироблення уніфікованої позиції, яка б враховувала як потреби безпеки держави, так і права та свободи людини і громадянина.

Таким чином, актуальність мого дослідження обумовлена необхідністю комплексного аналізу правового регулювання прав людини в умовах воєнного стану, виявлення прогалин у міжнародному та національному законодавствах та практиці застосування останнього на прикладі України, а також розробки рекомендацій щодо вдосконалення механізмів захисту прав людини в нашій державі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Незважаючи на значний обсяг теоретичних та практичних наукових досліджень у сфері свободи вираження поглядів та права на доступ до інформації, але певна частина важливих аспектів досі не отримала належного аналітичного опрацювання. Існуючі наукові напрацювання, переважно, зосереджені на загальноправових положеннях, а новітні виклики, пов'язані із цифровою трансформацією, інформаційною безпекою та гібридними війнами залишаються без відповідного урегулювання. Мета авторського наукового внеску полягає у заповненні цих прогалин через проведення комплексного аналізу таких аспектів, а саме: відсутність чітко визначених критеріїв, які стосуються допустимості обмежень у цифровому середовищі; наявна нечіткість правових меж державного втручання у роботу цифрових платформ; недосконалість міжнародно-правових механізмів захисту інформаційних прав у період воєнного або надзвичайного стану.

У ході проведення дослідження я пропоную нові підходи до класифікації підстав для обмеження інформаційних прав, які є адаптованими до реалій сучасної інформаційної війни та воєнного стану на території України, зокрема, а також обґрунтовую доцільність створення спеціалізованого міжнародного арбітражного органу для захисту цифрових прав людини. Крім того, на відміну від попередніх робіт, моя увага зосереджена на аналізі конфлікту між державним інтересом та саморегуляцією технологічних гігантів (Big Tech), які сьогодні фактично формують нову архітектуру доступу до інформації. Поняття Big Tech включає п'ять найбільших технологічних компаній світу – Amazon, Apple, Facebook (Meta), Google (Alphabet) і Microsoft, але також може мати на увазі й інші великі фірми, такі як Alibaba, Tencent та Tesla. Ці корпорації часто описуються як такі, що мають великий вплив на технологічний сектор і світ [2].

Таким чином, потенційна новизна наукового дослідження полягає у: інтеграції практики міжнародних судів із цифровими викликами XXI століття; формуванні пропозицій щодо кодифікації цифрових прав на міжнародному рівні; розробці концепції юридичної відповідальності приватних платформ за

обмеження прав користувачів; створенні моделі співпраці між державою, громадянським суспільством та цифровими суб'єктами у сфері захисту прав людини в умовах інформаційної війни.

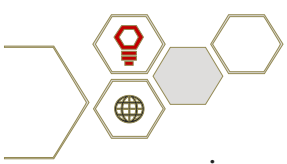
Також акцентую увагу на тому, що метою дослідження є не лише аналіз чинного регулювання, а й формулювання пропозицій щодо нових міжнародно-правових стандартів, що відповідають вимогам сучасності.

Отже, узагальнивши вищезазначені твердження, зазначу, що акцент цього дослідження буде зроблено на: аналізі та класифікації підстав і меж обмеження права на доступ до інформації та свободу слова в міжнародному праві з урахуванням новітніх викликів (кібервпливи, гібридна та інформаційна війни, інформаційна безпека та ін.); виявленні прогалин у міжнародно-правовому регулюванні діяльності приватних цифрових платформ щодо обмеження контенту та пропозиції щодо їх заповнення; розробці рекомендацій щодо вдосконалення правових критеріїв необхідності та легітимності таких обмежень.

З метою успішного здійснення дослідження, було визначено наступні наукові **завдання**, які підлягають вирішенню протягом написання статті, а саме:

- систематизувати чинні міжнародно-правові стандарти щодо свободи слова та права на доступ до інформації;
- виокремити легітимні підстави правомірного обмеження зазначених прав у відповідності з міжнародним правом;
- здійснити дослідження практики Європейського суду з прав людини та інших міжнародних органів щодо встановлення балансу між свободою слова та іншими легітимними інтересами;
- виявити колізії та прогалини у чинному міжнародно-правовому регулюванні;
- на основі зроблених висновків, запропонувати шляхи удосконалення міжнародно-правових механізмів захисту права на доступ до інформації та свободи вираження поглядів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приймаючи до уваги той факт, що основу мого наукового дослідження становлять міжнародні та

національні нормативно-правові акти, які закріплюють право на доступ до інформації та свободу вираження поглядів, тому зупинюся на аналізі міжнародних.

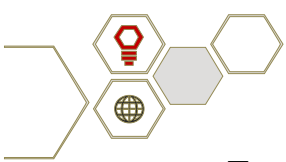
Право на свободу вираження поглядів та право на доступ до інформації є фундаментальними правами людини, які закріплені в основних міжнародних актах [3, с. 8]. Вони включають свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати та передавати інформацію (й інші види інформаційної діяльності, наприклад: зберігати, використовувати, оберігати та захищати) та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від встановлених державних кордонів.

Основні міжнародними нормативно-правовими актами, якими закріплено право на доступ до інформації та свободу вираження поглядів є наступні:

- Загальна декларація прав людини (1948), стаття 19 [4].
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) містить схожі положення, стаття 19 [5].
- Стаття 10 Європейської конвенції з прав людини (1950) [3].

Зазначаючи про міжнародне нормативно-правове регулювання права на доступ до інформації та свободу вираження поглядів, варто зупинитися на діяльності міжнародних організацій у цій сфері. Основними є такі як: ООН, Рада Європи, ОБСЄ та ЮНЕСКО і вони відіграють ключову роль у встановленні, просуванні та реалізації стандартів свободи вираження та права на доступ до інформації через розробку міжнародних договорів, рекомендацій та здійснення моніторингу їх дотримання.

Одним із міжнародних органів, предмет діяльності якого охоплює захист прав та свобод людини, є Комітет Організації Об'єднаних Націй із прав людини, який у своїх загальних коментарях та рішеннях підкреслює важливість дотримання принципів законності, легітимності мети та необхідності при обмеженні свободи вираження, наголошуючи на обмеженому характері таких обмежень [7, с. 8].

Також на окрему увагу заслуговують ключові рішення Європейського суду з прав людини, зокрема:

- у справі *Handyside v. United Kingdom* (1976) [8]: ЄСПЛ визнав право держави обмежити свободу слова, якщо вона суперечить моральним нормам, однак зазначив необхідність дотримання принципу пропорційності. Це необхідно для забезпечення плюралізму та толерантності в демократичному суспільстві. Після 24 лютого 2022 року в Україні були введені заходи щодо єдиної інформаційної політики – обмеження свободи поширення новин з метою недопущення паніки

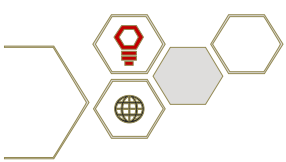
- *Lingens v. Austria* (1986) [9]: винесеним рішенням Суд наголосив на важливості свободи преси та права журналістів висловлювати критичні судження щодо політиків, підкреслюючи, що межі допустимої критики є ширшими стосовно політиків, ніж приватних осіб.

Таким чином, зазначу, що міжнародне співтовариство закріпило право на доступ до інформації та свободу вираження поглядів, універсальні та регіональні організації здійснюють свою діяльність сприяючи їх реалізації, існує декілька судових рішень відповідних установ, як результат порушення таких прав.

Науковий інтерес становить аналіз підстав обмеження цих прав у міжнародному праві. Міжнародне право визнає, що свобода вираження не є абсолютною і може підлягати обмеженням, які повинні відповідати таким критеріям [8]:

- встановлені законом: обмеження мають бути чітко визначені та передбачені законодавством;
- переслідувати легітимну мету: наприклад, охорона національної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моралі, захист репутації або прав інших осіб.;
- необхідні в демократичному суспільстві: обмеження повинні бути пропорційними та необхідними для досягнення зазначених цілей.

Здійснюючи аналіз статей 19 МПГПП та 10 ЄКПЛ, зазначу, що обидва документи передбачають можливість обмеження свободи вираження поглядів, проте наголошують на суворому дотриманні вищезазначених критеріїв, щоб

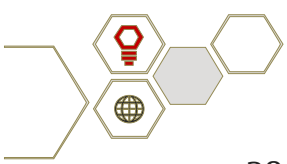
уникнути зловживань та забезпечити баланс між свободою вираження та іншими суспільними інтересами. Але також зазначається, що у періоди війни, надзвичайного стану чи боротьби з тероризмом держави можуть вводити додаткові обмеження на свободу вираження. Проте такі заходи повинні бути тимчасовими, пропорційними та не суперечити основним принципам міжнародного права.

Війна в Україні внесла значні корективи у суспільне життя, які, зокрема, стосуються і нашого національного правового поля. Внаслідок збройної агресії російської федерації проти України розпорядникам довелося обмежити доступ до певної інформації. Нагальність вжиття таких дій була обумовлена потребою гарантування безпеки населення, збереження суверенітету та забезпечення територіальної цілісності України. Тому актуальність теми дослідження становлять особливості міжнародно-правового регулювання обмеження права на доступ до інформації та свободи слова та їх реалізація в українському національному законодавстві, зокрема, в умовах воєнного стану.

24 лютого 2022 року російська федерація розпочала повномасштабне вторгнення на територію України, відтоді в нашій країні запроваджено воєнний стан, який продовжено до 9 травня 2025 року.

Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану» та Указ Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, згода Верховної Ради України.

Перш за все, важливо наголосити на тому, що одним із перших нормативно-правових актів, який визначив межу допустимого обмеження свободи слова та вільного обігу інформації, став Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» [10], норми якого закріпили положення щодо тимчасового (на період дії правового режиму воєнного стану) обмеження конституційного права на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ч. 3 ст. 34 Конституції України). Це положення зумовило внесення змін у роботу засобів масової комунікації та в цілому у медійний ландшафт країни [11, с. 447].

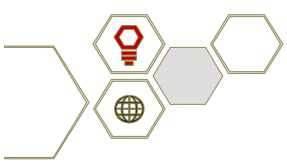
28 квітня 2024 року Міністерство юстиції України оновило перелік прав і свобод, щодо яких на період дії воєнного стану можуть бути встановлені тимчасові обмеження. Відповідне повідомлення було направлено до Європейської ради.

Доступ до інформації є однією зі складових права людини на інформацію, яке закріплене ст. 34 Конституції України. Право громадян на інформацію - самостійне конституційне право, що дозволяє людині вільно шукати, одержувати, передавати, створювати і поширювати інформацію будь-яким законним способом [12, с. 70], тобто усно, письмово чи в інший спосіб – на власний вибір.

Слід розуміти, що право на інформацію має свої межі та не може реалізовуватися без урахування прав інших осіб чи загальнодержавних інтересів. Зокрема, реалізація громадянами, юридичними особами та державою свого права на інформацію не повинна порушувати громадські, політичні, економічні, соціальні, духовні, екологічні та інші права, свободи і законні інтереси інших громадян, права та інтереси юридичних осіб. Слід також звернути увагу на принцип недопустимості збору відомостей, що становлять державну таємницю або конфіденційну інформацію юридичної особи.

З цих положень можна визначити, що право особи на доступ до інформації закінчується там, де починається право іншої особи.

У розвинених суспільствах загальноприйнятим є принцип абсолютної цінності прав людини та підпорядкування держави інтересам громадян, що є важливим фундаментом для демократичного розвитку. Цей гуманістичний принцип закріплено у Конституції України, яка передбачає спрямування всіх органів влади на забезпечення, охорону й захист прав людини, а також залучення суспільства до контролю за їх реалізацією [13, с. 125]. Основними підставами для обмеження прав людини в Україні є міжнародне нормативно правове законодавство (вищезазначені документи ратифіковані нашою державою), положення Конституції України та відповідні роз'яснення Конституційного Суду України, який, спираючись на теорію прав людини та вимоги міжнародного права

прав людини у своїх рішеннях щодо їх обмеження, сформував низку основних правових позицій, які стали формалізованою складовою правової системи України.

Аналізуючи статті Конституції, щодо яких встановлюються обмеження, варто зазначити, що вони гарантують низку не лише інформаційних, а й інших прав людини і громадянина, але варто зупинитися лише на тих, що становлять науковий інтерес для автора, а саме:

- невтручання в особисте та сімейне життя (ст. 32) [14].

Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Законодавством України також закріплено положення про те, що конфіденційна інформація може бути поширена за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом (ч. 1, 2 ст. 21 Закону про інформацію [1]). Аналізуючи проблеми обмеження прав людини, Конституційний Суд України у своїх численних тлумаченнях виходить із вимог верховенства права, як однієї із засад існування демократичної правової держави, якою є Україна, та основного розуміння обмежень як «звуження змісту та обсягу конституційних прав і свобод». Згідно з рішенням Конституційного Суду України перелік персональних даних, які визнаються конфіденційною інформацією, не є вичерпним.

Але таке втручання допускається виключно у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки та економічного добробуту та прав людини [15].

- іншим правом, яке підлягає обмеженню в умовах воєнного стану, є право на свободу думки і слова, вільне вираження поглядів і переконань, а також право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію (ст. 34) [14]. Питання реалізації інформаційних прав в умовах воєнного стану є особливо актуальним, оскільки окупанти, не отримавши військової переваги на полі бою, все частіше вдаються до так званої кібервійни (інформаційної війни) через

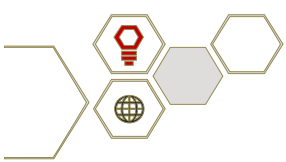

здійснення кібератак на сайти органів державної влади та місцевого самоврядування, закликів «від імені влади в Україні» до цивільного населення, поширення дезінформації в українських ЗМІ, поширення неправдивої інформації (дезінформування), вірусні атаки на мирне населення, злом сторінок у соціальних мережах тощо. Ще одним видом порушення інформаційних прав людини, який з'явився під час війни в Україні, є порушення права на публікацію цифрових ЗМІ. Після повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України такі соціальні мережі, як Instagram і Facebook, почали відносити контент про українську війну до категорії «чутливого». Це стало порушенням не лише такого цифрового права, як право на публікацію цифрових медіа, а й порушенням статті 19 Загальної декларації прав людини [16, с.94].

Застосовуючи акти міжнародного права прав людини як ключові принципи у сфері обмеження прав людини, варто підкреслити, що відповідні положення прийнятих ООН документів, зокрема Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Конвенції Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод, а також американських конвенцій з прав людини істотно не відрізняються. Відмова держав від своїх зобов'язань, визначених цими актами, можлива лише в надзвичайних умовах, які створюють національні загрози, змінюють баланс приватних і публічних інтересів. Подібні гарантії непорушності прав людини визначені і Конституцією України.

Відповідно до положень статті 64 Конституції України в умовах воєнного чи надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень (передбачається, що ці обмеження діятимуть на період дії воєнного стану та мають бути зняті через 30 діб після його припинення – авт.). Права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції, не можуть бути обмежені в жодних випадках [14].

Тобто будь-які обмеження прав (зокрема на доступ до інформації та свободу вираження поглядів) можуть здійснюватися з метою забезпечення національної безпеки, яка, у свою чергу, на законодавчому рівні визначається як

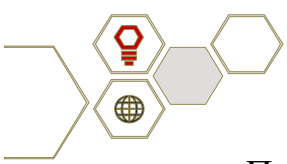
захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних і потенційних загроз (ст. 1) [17]. А загрози національній безпеці України – це явища, тенденції та чинники, які унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів і збереження національних цінностей України (збройна агресія російської федерації проти України) [17].

Аналіз законодавства України показує, що принципи та система можливих обмежень конституційних інформаційних прав особи (право на повагу до особистого та сімейного життя, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, свободу думки і слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань), відповідає вимогам і принципам міжнародного права прав людини. За нормальних умов встановлення меж цих традиційних, але інформаційних за своєю суттю прав людини відбувається на демократичних засадах і відповідно до вимог верховенства права [18, с. 38].

Погоджуюсь із позицією, що одним із вихідних пунктів оцінки обмежень прав людини є вимога правової визначеності – обмеження встановлюються законом, закон має бути доступним, а застосування обмежень на практиці допустимо лише за умови їх передбачуваності [19, 20].

Незважаючи на існуючу формальну універсальність основоположних прав на доступ до інформації та свободу вираження поглядів, міжнародне правове регулювання у цій сфері залишається фрагментарним і в окремих аспектах наявні колізії.

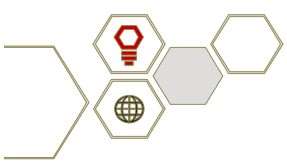
По-перше, не існує уніфікованого критерію визначення «небезпеки» та «легітимної мети». Наприклад, хоча ст. 10 ЄКПЛ та ст. 19 МПГПП допускають обмеження цих прав у випадках загрози національній безпеці, моральності, громадському порядку тощо, але вони не містять конкретних юридичних дефініцій або стандартів оцінки таких загроз. В свою чергу, це створює правову невизначеність («вакуум») та дозволяє державам вільно тлумачити обставини, що, як результат, призводить до застосування надмірних заходів.

По-друге, виникаючі суперечності між свободою слова та інформаційною безпекою в умовах цифровізації. Однією з ключових суперечностей є відсутність чітких міжнародно-правових стандартів для регулювання онлайн-контенту, що дозволяє державам або приватним платформам самостійно визначати межі допустимого. Так, з одного боку, держави посиляються на необхідність боротьби з фейками, дезінформацією, мовою ворожнечі (hate-speech) та кіберзагрозами. З іншого боку – такі аргументи все частіше використовуються як інструмент цензури або політичного тиску на незалежні ЗМІ та громадянське суспільство. В умовах війни або загрози національній безпеці ці суперечності загострюються. Наприклад, в Україні після початку повномасштабного вторгнення РФ було обмежено доступ до окремих сайтів, запроваджено інформаційну єдність у новинах, змінено формати роботи ЗМІ. І хоча такі обмеження мали правове обґрунтування у рамках дії воєнного стану, вони одночасно спричинили гостру дискусію щодо тривалості, прозорості та пропорційності таких заходів у демократичному суспільстві. Також суперечність простежується на рівні взаємодії держави з приватними цифровими платформами. Такі компанії, як Meta (Facebook, Instagram), X (Twitter) чи YouTube, мають автономію у модерації контенту, але не завжди дотримуються міжнародних стандартів прав людини. Прикладом може слугувати масове видалення або блокування українського контенту, пов'язаного з війною, що потрапляє під автоматичні фільтри як «чутливий» або «насильницький».

По-третє, існування універсального контролюючого органу за дотриманням прав людини, сприяло б вирішенню низки проблем. А діючі ЄСПЛ, Комітет ООН з прав людини здійснюють вже постфактум-аналіз правомірності обмежень, але не мають повноважень оперативного втручання у разі їх порушення. Як результат, довготривалість процесу захисту прав та, як наслідок, відсутність гарантії їх ефективної реалізації в надзвичайних умовах, однією з яких і є війна в нашій державі.

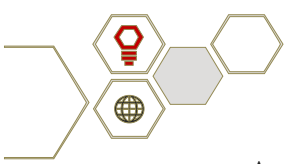
По-четверте, не всі характеристики та ознаки держав, які перебувають у стані збройного конфлікту приймаються до уваги при визначенні правомірності

встановлених обмежень. Перебування держави під впливом збройної агресії не повинно бути автоматичним виправданням обмежень, однак міжнародним правом чітко не визначено, які заходи є «достатніми» чи «надмірними», особливо у випадках, коли ідеться про національні механізми цензури або обмеження доступу до публічної інформації.

Враховуючи зазначені проблеми, пропонуються такі напрями вдосконалення: здійснити кодифікацію міжнародних стандартів щодо допустимих (достатніх) обмежень, а саме – прийняти міжнародний (універсальний чи регіональний) нормативно-правовий акт (*jus cogens*), в якому закріпити категорії «небезпеки», «легітимності мети»; чітко визначити межі державного втручання у діяльність медіа, а також створити стандарти повного чи часткового блокування контенту, чи його розміщення, але з попередженням про «чутливість». Оскільки інформаційні (цифрові) права людини та їх порушення останнім часом є однією із нагальних проблем, яка підлягає вирішенню, як на міжнародному, так і на національному рівнях, враховуючи, що на національному рівні створені та діють певні установи (Центр протидії дезінформації, наприклад), але порушення цих прав все ще мають місце, то актуальним видається створення саме міжнародного судового органу, а саме – міжнародного арбітражу з цифрових прав. Ще одним напрямком вдосконалення пропоную сформувати нові підходи чи уточнити існуючі щодо обмежень прав під час війни, приймаючи до уваги характер і небезпеку інформаційних (гібридних) війн та зброї, яка використовується для їх ведення.

Таким чином, резюмуючи вищезазначені положення, я дійшла наступних **висновків**, а саме: що сучасна міжнародно-правова система захисту права на доступ до інформації та свободу вираження поглядів потребує суттєвого оновлення та деталізації. У контексті гібридних загроз, кібервійн та цифровізації суспільства, загальні положення міжнародних актів, зокрема Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та Європейської конвенції з прав людини, є недостатніми для ефективного регулювання.

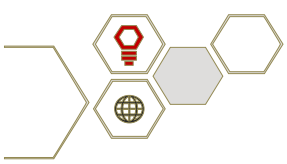
Аналіз судової практики Європейського суду з прав людини та позицій Комітету ООН з прав людини демонструє важливість принципів законності, легітимної мети та пропорційності як базових критеріїв правомірності обмежень. Водночас, у реаліях збройного конфлікту, ці принципи нерідко набувають декларативного характеру через відсутність конкретних механізмів їх реалізації та моніторингу.

Встановлено, що однією з ключових проблем є відсутність уніфікованих міжнародних стандартів щодо модерації онлайн-контенту, особливо в умовах воєнного або надзвичайного стану. Це дозволяє як державам, так і приватним цифровим платформам застосовувати обмеження на власний розсуд, що підвищує ризик цензури, зловживань і втрати довіри до інституцій.

У відповідь на виявлені прогалини, пропонується: розробити універсальний або регіональний міжнародно-правовий акт, який кодифікує допустимі межі обмеження інформаційних прав; створити міжнародний арбітражний орган для розгляду порушень цифрових прав людини; запровадити механізми превентивного контролю за діями держав у сфері обмеження свободи слова під час надзвичайних ситуацій; оновити концепції взаємодії з цифровими платформами, зокрема щодо прозорості алгоритмів модерації контенту та доступу до засобів правового захисту для користувачів.

Ці пропозиції, на мою думку, здатні посилити захист прав людини в інформаційній сфері, сприяти забезпеченню балансу між національною безпекою та свободами особи, а також адаптувати міжнародне право до викликів цифрової епохи.

Таким чином, проблематика свободи слова та доступу до інформації в умовах сучасних викликів, зокрема цифровізації та війни, потребує оновлення міжнародно-правових підходів. Результати цього дослідження можуть стати підґрунтям для подальшої правотворчої роботи на національному та міжнародному рівнях, а також для формування нових механізмів захисту прав людини в інформаційному середовищі XXI століття.

Список використаних джерел

1. Про інформацію : Закон України від 02 жовт. 1992 р. № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 03.04.2025).
2. Крамаренко О. Невимірна сила Big Tech та спроби світових урядів її приборкати. URL: <https://psm7.com/uk/analytics/neizmerimaya-sila-big-tech-i-popytki-mirovyyh-pravitelstv-ee-obuzdat.html> (дата звернення: 03.04.2025).
3. Опришко Д. І. Право на свободу мистецького вираження. Огляд практики Європейського суду з прав людини. Київ: ГО «Платформа прав людини», 2021. 108 с.
4. Загальна декларація прав людини, 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 03.04.2025).
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, 1966. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 09.04.2025).
6. Європейська конвенція з прав людини, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 03.04.2025).
7. Зубарева А. Є. Міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Одеса: Нац. ун-т «Одеська юрид. акад.», 2015. 20 с.
8. Handyside v. the United Kingdom (заява № 5493/72). Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499> (дата звернення: 03.04.2025).
9. Lingens v. Austria (заява № 9815/82). Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57523> (дата звернення: 03.04.2025).
10. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 03.04.2025).
11. Тугарова О. К. Воєнний стан vs свобода слова: окремі питання правового регулювання // Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 10. С. 446–450.

12. Кашка В. В. Право на інформацію як фундаментальне право людини // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер. Право. 2018. Вип. 49, т. 1. С. 70–73.
13. Костенко І. В., Семешук А. І. Види та особливості обмеження прав людини // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. 2024. Вип. 2. С. 124–129.
14. Конституція України від 28 черв. 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 09.05.2024).
15. Рішення Конституційного Суду України від 20 січня 2012 р. № 2-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12#n51> (дата звернення: 03.04.2025).
16. Денисенко К. В., Борко І. С., Косов О. М. Реалізація цифрових та інформаційних прав людини в умовах воєнного стану // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. 2023. № 93. С. 90–94. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2023/06/16-1.pdf> (дата звернення: 03.04.2025).
17. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 03.04.2025).
18. Тихомиров О. О. Межі та обмеження інформаційних прав людини // Право і суспільство. 2023. № 1. С. 31–39. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2023/1_2023/5.pdf (дата звернення: 03.04.2025).
19. Олександр Волков проти України (заява № 21722/11). Європейський суд з прав людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115871> (дата звернення: 09.05.2024).
20. Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 р. № 17-рп/2010. URL: <http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/ndf/17-rp/2010.doc> (дата звернення: 03.04.2025).